

Sivil Toplum ve Örgütlenme Hürriyeti

Civil Society and Right To Association

Ali BENGİ

Dr, Avukat

Dr, Lawyer

Özet

Örgütlenme hürriyeti, bireylerin kendi menfaatlerini korumak için kendilerini temsil eden bir toplu teşekkül oluşturarak bir araya gelmeleri hürriyeti olarak tanımlanmaktadır. Örgütlenme hürriyetinin önünde birtakım engeller ve bunlardan kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Dinî cemaatleri de içine alan bu örgütlenme biçimi siyasi ve ideolojik nedenlerle sınırlamalarla ve çeşitli problemlerle karşı karşıyadır. Bu yazıda sivil toplum ve örgütlenme hürriyeti bağlamında Risale-i Nur ışığında dinî cemaatlerin konumu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Örgütlenme Hürriyet, Dinî Cemaatler, Cemiyet, Müsbet Hareket

Abstract

Freedom of association is defined as the liberty of individuals to come together by forming a collective organization that represents them to protect their own interests. There are some obstacles and problems arising from the right to association. This form of organization, which also includes religious communities, faces limitations and various problems for political and ideological reasons. In this article, the position of religious communities in the light of Risale-i Nur is discussed in the context of civil society and right to association.

Keywords: Civil Society, Association, Freedom, Religious Communities, Society, Positive Activity.

Örgütlenme Hürriyeti

Örgüt kelimesi Anayasa Mahkemesi tarafından AİHM kararlarına yapılan atıfla “kişilerin serbest iradeleriyle kurulan ortak bir amaç için bir araya gelen kişiler topluluğu” olarak tanımlanmıştır. Örgütlenme hürriyeti ise, bireylerin kendi menfaatlerini korumak için kendilerini temsil eden bir topluluğa teşekkül oluşturarak bir araya gelmeleri hürriyeti olarak tanımlanabilir.

Örgütlenme hürriyetinin önünde birtakım engeller ve bunlardan kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır.

Ülkemizde özellikle resmî ideolojinin etkisiyle, sivil toplum ve örgütlenme hürriyetine ilişkin yasal düzenlemelerde oldukça geniş sınırlamalarla karşı karşıya kaldığımız görülmektedir. Azınlıklarla ilgili olanlar hariç, bütün farklı kimlikler; resmî ırk, resmî din, resmî ideoloji, resmî tarih potansiyel olarak eritilmeye çalışılmaktadır.

İktidarı elinde tutan güçler ve çevrelerce örgütlenme hürriyetleri ya engellenerek, ya da manipüle edilerek paralel örgütler haline getirilebilmekte ve bu yapılar akredite edilerek sübvansane edilebilmektedir. Aslında bu yolla muktedirlerin başlarını ağrıttıkları gerçek ve bağımsız bir sivil toplum örgütlenmesinin önünün kesilmesi hedeflenmektedir. Ancak sayıları az da olsa, gerçekten bağımsız bir takım sivil toplum örgütleri de kendilerini sınırlandıran yasal düzenlemeler, kadro, eleman, finansman ve alt yapı yetersizlikleri, daha da önemlisi zihniyet problemleri yüzünden gerektiği kadar işlevsel olamamakta, sivil toplumu örgütlemekte gerekli başarıyı gösterememektedir. En önemli zaaf ise, büyük çoğunluğunun ideolojik yönlerinin ön planda olması ve nasıl çalışırsalar daha verimli olabileceklerine ilişkin bir geleceğe sahip olmamalarıdır.

Yine bir başka handikap ise, insanımızdaki örgütlü toplumun önemiyle ilişkin bilinç eksikliği ve birlikte çalışma ve birlikte yönetim anlayışından yoksunluktur. Bu sebeple ülkemizde sivil toplum örgütlerinin refleksleri iyi çalışmamakta ve toplumu yeterince örgütleyememektedir. Aynı şekilde bu örgütlere toplum da yeterince sahip çıkmamakta, üyelik konusunda, aidat, toplantılara katılım konularında zafiyetler bulunmaktadır. Bu ilgisizlik ve duyarsızlık da örgüt yönetim kadrolarının hem heyecanını ve motivasyonunu azaltmakta, hem de örgüt içerisinde yönetim ya da lider sultasının oluşmasına sebep olmaktadır. Bütün bu olumsuz faktörlere, resmî politikalarla uyumlu yayın yapan basın organlarının sivil toplum örgütlerinin sesini duyurmada uyguladıkları çifte standart da eklediğinizde, Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin niçin bu kadar zayıf etkisiz ve sessiz kaldıkları daha iyi anlaşılabilir.

Sivil toplum unsurları dernekler, vakıflar, siyasi partiler, sendikalar ve Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarından oluşmaktadır. Ayrıca platformlar, inisiyatifler ve kulüpler ve elbette aşağıda tanımlayacağımız minvalde cemaatler de bilhassa Anayasanın 33. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddeleri kapsamında sivil toplum unsuru olarak kabul edilebilmektedir.

İktidarı elinde tutan güçler ve çevrelerce örgütlenme hürriyetleri ya engellenerek, ya da manipüle edilerek paralel örgütler haline getirilebilmekte ve bu yapılar akredite edilerek sübvansane edilebilmektedir.

Sivil toplumdunluğun en gelişmiş şeklinin yaşandığı İskandinav ülkelerine baktığımızda bu sıkıntuların hiçbirisinin olmadığını görüyoruz.

2016 yılı OHAL süreciyle birlikte ülkemizde 1748 dernek ve vakıf, 2838 eğitim ve sağlık kurumu, 178 medya kuruluğu kapatıldı. Bugün itibarıyla sayıları 18.000'leri bulan dernekler, dernek başına düşen 700-800 kişi sayısııyla OECD ülkelerinin altındadır.

Sivil toplumdunluğun en gelişmiş şeklinin yaşandığı İskandinav ülkelere baktığımızda bu sıkıntuların hiçbirisinin olmadığını görüyoruz. Çünkü oralarda her şey net tarif edilmekte ve kurallar belirlenmektedir. Bu tarif içerisinde devlet "siz neyseniz biz size ona göre muamele edeceğiz" demek ve böylece sivil toplum örgütleri samimiyet ve güven içinde faaliyet yapmaktadırlar.

Dinî Cemaatler

Sivil toplum örgütleri gelişmiş dünyada en önemli sosyal unsurlardır. Dinî cemaatlerin de sivil toplum örgütleri içinde çok önemli yeri ve fonksiyonları vardır. Dinî cemaatler milletin dünyasına değil ahiretine hizmet ettiği için; hakikat nazarında dernek, kulüp, sendika gibi sivil toplum örgütlerinden daha önemli bir sosyal sorumluluğu yerine getirmektedirler. Ülkemizde son zamanlarda dinî cemaatlerle ilgili yapılan tartışmalar ışığında şunu vurgulamak gerekir. Dinî cemaatler; hiçbir dünyevî, siyasî, menfi, şahsî hatta cemaatî menfaat taşımadan, tamamen ihlâs ve tamamen müsbet hareket odaklı hareket etmeli ve 'sui generis' yani kendine özgü bir tür "üst bir sivil toplum" unsuru olarak kalmalıdır. Dinî cemaatler ancak bu şekilde içinde kıvrandığımız sorunlardan kurtulup, bu kurumların kendinden beklenen tarihî misyonu yerine getirebileceklerdir.

Pratikte yaşanan güvenlik temelli sorunlar, bu yapıların daha fazla devlet denetimine tabi tutulmasıyla değil, bilâkis özellikle laik ve demokratik bir devlet için zorlama çözümlerden olan Diyanet İşleri Başkanlığı dışında tutarak ve asıl sorun olan sivilliklerinin, saflıklarının daha fazla korunmasıyla çözülebilecektir. Aksi takdirde sadece bu yapıların değil, dinin dahi devlet dinine dönüştürülmesi sakıncası söz konusudur. Toplumda yaşanan dinî alanlardaki gerilemenin de ihlaslı, samimi ve fedakârlık esasına dayalı hizmetlerle düzelmesi söz konusudur. "Alan el" değil "veren el" mesabesinde; "empoze" eden değil, "ikna" eden; "soran-soruşturan" değil, "açıklama yapan" hizmetlere endeksli olarak dinî gerileme de düzelecektir.

Pozitif hukuk bakımından kanuni şartları yerine getirilen her türlü tüzel kişilik kurulabilir. Bunlar dernekler gibi kişi topluluğu, vakıflar gibi mal topluluğu ve şirketler gibi kâr toplulukları olabilmektedir. Demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletinde bunlar gayet geçerli ve makbul örgütlenmelerdir. Bu anlamda caiziyet noktasında cemaat topluluklarının da bu türden örgütlenmeler içerisinde yer almasına hukuki bir engel bulunmamaktadır. Ancak takva ve ihlâs noktasında Bediüzzaman, Risale-i Nur'un hizmet tarihçesiyle de delillendirerek özgün bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Kaldı ki kaderî boyutta da bu yaklaşımın isabeti her geçen gün daha da anlaşılmaktadır.

Çok yüzeysel bir bakışla sadece İslam Âleminin değil, insanlık âleminin de geldiği aşama itibarıyla bir arınma ve kendine gelme süreci içinde olduğunu görüyoruz. Bundan yüz küsur yıl öncesinde Hutbe-i Şâmiye ile gecenin en karanlık saatlerinde “ümitvar olunuz” müjdesine karşılık, görünüşe bakanın kendini karamsar olmaktan alıkoyamadığı bir görüntü. Çünkü, hak hukuk gibi, hürriyet gibi kavramların, kurumların, kuralların, kaynakların içinin boşaltıldığı, daha da vahimi yerine batıl anlamların yüklendiği dönemlerden geçiyoruz. Öyle ki Hak için Hakka rağmen, hürriyet için hürriyete rağmen uygulamalar var. Şu son yüz yıllık tarih dilimi bunun sayısız örnekleriyle doludur.

Aslında hak ve batıl cephesi olarak sınıflandırıldığında bu ikisi arasındaki mücadelenin, sadece dinler tarihi veya siyasi tarih bakımından değil, insan hakları temelinde insanlık tarihi boyunca da her dönemde olduğunu görmekteyiz. Elbette ahir zaman denilen bu kendine özgü dönemde de bu cepheleşme kendine mahsus surette devam edecektir, ta ki yeryüzünden silinecek son insana kadar.

Ancak konumuzla da ilgisi bakımından enteresan olan bir husus şudur: Geçmişte din gibi, devlet gibi kurumsal boyutta saldırı veya savunma konusu edilen bu mücadeleler şimdi değerler, prensipler üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Yani, kurumsal ve konvansiyonel boyutta dolayısıyla “maddî” anlamda yapılagelen savaşlar, bugün yerini “manevî” mücadelelere terk etmiş durumdadır. Bediüzzaman’ın ifadesiyle devletler milletler muharebesi yerini tabakat-ı beşer yani sınıflar mücadelesine bırakmaktadır.

Mücadelenin değiştiğine bir örnekleme yapmak gerekirse; Fransız veya Yeni Zelanda zengin ve yoksullarıyla Tunus, Cezayir, Libya zengin ve yoksulları arasında değil, Fransız, Yeni Zelanda, Tunus, Cezayir zenginleriyle Fransız, Yeni Zelanda, Tunus, Cezayir fakirleri arasında mücadele yapıldığını görüyoruz. Suriye, Mısır veya bunlara destek olan diğer ülkelerin münafık ve zalimleriyle, Suriye ve Mısır ve bunlara destek veren sair ülkelerin masum ve mazlumları arasında cereyan eden mücadeleyi de görüyoruz. Örnekler artırılabilir elbet.

Güncel terminolojiyle küresel ölçekli yeniden bir imar projesinin dizaynına şahit olmaktayız. Yeniden yeniye kartların karıldığı, taşların yeniden oturtulmaya başladığı bir planın uygulama safhasındayız. Mavi bilye denilen ve küçük bir köye dönen dünyamızın yeni sakinlerinin yerleşim düzeni alınıyor. Yakın geçmişte yaşanan Yeni Zelanda faciası karşısında dünya kamuoyunda yaşanan gelişmelerin hangi dinî ve milli sınır çizgileriyle izahı yapılabilir ki? Hele hele oradaki katliama karşı yüksek sesle dillendirilen itirazın hangi stratejik tavır veya politikaların sonucu olduğunu söyleyebiliriz ki?

İşte aynen onun gibi, yine 100 yıl önceki bir sadık rüyadan hareketle; kaderin de bir cilvesi olarak, Kur’an’ın etrafındaki kurumsal yapıların, surların yıkılıp, kendini hak ve hakikatın (elmas) kılıncılarıyla ve doğrudan doğruya müdafaa edeceği bir döneme dikkat çekilmektedir. Yani tamamen

*Sivil kalmak,
samimi olmak,
empoze değil
kendini ifade
etmek ve elbette
ki müspet hareket
içinde olmak.*

değerler ve ilkeler çerçevesinde bir mücadele yapılacak demektir. Dolayısıyla ifşa edilen tespitlerin de bu gözle okunması gerekiyor. Üstelik sadece Alem-i İslam olarak değil, tüm insanlık alemi için; “ortak akıl, ortak kalp, ortak vicdan ve ortak hafıza” jeopolitiğinde hak ile batılın yeni bir saf düzene tutmaya başladığını ve hattı müdafaa değil, sathı müdafa stratejisinin uygulandığını görüyoruz. Öne çıkarılan tüm olumsuz yöndeki görüntülerine rağmen bunun da, aslında tamamen sivil, tamamen sınırlar ötesi ve tamamen manevi boyutta cereyan ettiğine şahit olmaktadır. Tez elden kıyameti başımıza koparmazsak, akıbetin de muttakiler lehine olacağına inanıyoruz.

Sivil kalmak, samimi olmak, empoze değil kendini ifade etmek ve elbette ki müspet hareket içinde olmak. Bu sihirli kavramların bütüncül ve tevhidi bakışla ele alınması ve irdelenmesi lazım. Nitekim, Bediüzzaman’ın bu kaderî ve hikmete dayalı metodolojik yaklaşımını, içinde bulunduğumuz tüm zaman, mekan ve hadiselere de uygulayarak sergilediğini görebiliyoruz. Üstelik sadece yazılı veya sözlü beyanlarıyla yetinmeyip, davranışlarıyla da bunu tecrübe ettikten sonra paylaştığını da.

Cemaatler Arası İletişim ve Hizmet Tarzı

Bugün geldiğimiz noktada en önemli sorumluluk payı sivil toplum örgütleri ve cemaatlerin kendi aralarındaki ilişkileri doğru kurullarla kurup yürütmemelerindedir.

Bediüzzaman Hazretlerinin “Herkes kendi mesleğinin, meşrebinin muhabbetiyle yaşasın” mealindeki sözleri prensip yapılsa idi Türkiye’de gerçek bir sivil toplum katmanı gerçekten gelişebilirdi. İnhisarcılık zihniyeti ve “tek doğru benim doğrudur” anlayışı bireyleri birbirinden ittiği gibi insan topluluklarını da parçalamakta, hatta birbirinden uzaklaştırıp, birbirine kırdırmaktadır.

Herkesin kendi mesleğinin ve meşrebinin muhabbetiyle hareket etmesi; “müspet rekabet” etmesini, “menfi veya haksız rekabet” etmemesini ifade eder. Yani herkes “en güzel, en doğru, en hakikatli benim mesleğimdir” diyebilir, ancak “doğru, güzel, hak yalnız benim mesleğimdir, meşrebimdir” diyemez olan hakkaniyet prensibine göre davranmalıdır. Risale-i Nur terminolojisinde bunun adı, yine orijinal bir ifadeyle, şunun bunun hareketi değil, “müspet hareket”tir, “ihlas odaklı” harekettir.

Bediüzzaman Hazretleri vefatından önce verdiği son dersinde de enteresandır yine bu müspet hareket konusuna girmekte ve net bir tanım yapmaktadır: Müspet hareketin, hemen ilk akla geliveren “menfi olmayan hareket” yani “ne yapıyorsa emniyet ve asayişe dokunmadan yapmak” anlamından başka, bu kavrama metodolojik olarak çok orijinal bir boyut kazandırmaktadır:

“Aziz Kardeşlerim! Bizim vazifemiz müspet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rızâ-i İllâhiye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır, vazife-i İllâhiyeye karışmamaktır” cümlelerine göre insana düşen ancak hizmettir, içinde yoğunlaşacağı alanda süreçtir, sonuç değil. Yani karşılık,

beklenti, ihtimaller, istatistikler, bilançolaştırma bizim asıl işimiz değildir. Peygambere, mealen “sana düşen ancak tebliğdir, hidayet ve muvaffakiyet ancak Allah’a aittir. Sen kendi hizmet-i imaniyeni yap, Cenabı Hakkın vazifesine karışma” buyurulduğu gibi.

Şu malum kıssayı hatırlarsak yeter: Önceliğini sorusuna cevap bulmak için gelen âmâyâ değil de şeklen muteber birilerinin hidayetine veren Peygamber Efendimize yapılan İlahî ikaz hadisesinde bile; ne niyette ve ne de amelde, herhangi bir problem yoktur. Problem sonuç odaklı davranılarak, müspet harekete aykırı sergilenen metodoloji konusundadır. Bugün eşi benzeri daha önce hiç yaşanmamış hadiselerle de bu Nebevî ve Kur’anî yöntemle bakılmadığı müddetçe murad-ı İlahinin anlaşılamayacağını düşünmemiz lazım.

Bediüzzaman Hazretlerinin Afyon hayatı döneminde kendisine mealen şöyle bir soru soruluyor: “Sizin bir cemiyet olmadığınız bunca yıllık araştırmalarımızla anlaşıldığı halde siz de nasıl bir sır var ki hiçbir cemiyette olmayan bir güce sahipsiniz?” Onun bu hayatî soruya verdiği en az onun kadar hayatî cevabın tek cümlesi bu konuya yeterince projeksiyon tutuyor diye düşünüyorum: “Evet, Nurcular cemiyet memiyet, hususan siyasî ve dünyevî ve menfi ve şahsî ve cemaatî menfaat için teşekkül eden cemiyet ve komite değiller ve olamazlar.”

Dolayısıyla burada cemaatin parti menfaati veya holding menfaatinin olamayacağı anlaşılıyor. En masumu gibi görünen cemaatî menfaate dahi kapıyı kapatan, her türlü menfaatten soyutlanan, tamamen ihlas ve Rıza-i İlahî odaklı bir misyon tanımı yapıldığı görülmektedir. Özellikle “cemaat adına” bir tavır konulduğunda, bireylerin ise sadece ve sadece şahısları adına meşru olan her türlü teşebbüs hürriyetinden yararlanabileceğinde bir tereddüt bulunmamaktadır. Yine bireylerin kendi adlarına yürüttükleri faaliyetlerinden elde edilen maddi ve manevi faydalardan cemaat hesabına tasarrufta ve fedakârlıkta bulunmasında da herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Sadece bir örnek olması açısından, Bediüzzaman Medresetüzzehra projesinin, mutlakiyet, meşrutiyet ve cumhuriyet dönemleri gibi birbirinden farklı üç ayrı dönemde de gündeme gelmesine rağmen, kurumsal surette gerçekleşmemesinin kaderî boyutta yorumunu yaparken de aynı yaklaşım içindedir: Bugün için umumun malı olan Risale-i Nurlar yoluyla dileyen herkesçe ve hiçbir prosüdüre tabi olmadan yani tamamen sivil dairede yürütülen bir eğitim modeline dönüşmesini yine murad-ı İlahî olarak nitelendirmiştir.

Bu arada eserlerinin tamamına yakınında hep bir “cemaat” vurgusu yapan Bediüzzaman’ın “cemiyet” kavramına sadece ve sadece “manevi bir cemiyet” olarak kabul edip yer verdiğini görmekteyiz:

“Evet, biz bir cemiyetiz. Ve öyle bir cemiyetimiz var ki, her asırda üç yüz elli milyon dahil mensupları var. Ve her gün beş defa namazla o mukaddes cemiyetin prensiplerine kemâl-i hürmetle alâkalarını ve hizmetlerini gösteriyorlar. ‘İnnemel Mu’minune’ kudsî programıyla birbirinin yardımına, duâlarıyla ve mânevî kazançlarıyla koşuyorlar. İşte biz bu mukaddes ve

“Evet, Nurcular cemiyet memiyet, hususan siyasî ve dünyevî ve menfi ve şahsî ve cemaatî menfaat için teşekkül eden cemiyet ve komite değiller ve olamazlar.”

Mübarek neslin
bu manevi
istihdamiyet
misyonu bugün
için Risale-i
Nur'un şahsı
manevinin
sözünü ettiğimiz
bu müspet
hareket odaklı
ve iktidarlari
muvazeneye
getirici
hizmetleriyle ifa
edilmektedir.

muazzam cemiyetin efradındanız. Ve hususî vazifemiz de, Kur'ân'ın imanî hakikatlerini tahkikî bir surette ehl-i imana bildirip, onları ve kendimizi idam-ı ebedîden ve daimî ve berzahî haps-i münferidden kurtarmaktır. Sair dünyevî ve siyasî ve entrikalı cemiyet ve komitelerle ve bizim medar-ı ithamımız olan cemiyetçilik gibi asılsız ve mânâsız gizli cemiyetle hiçbir münasebetimiz yoktur ve tenezzül etmiyoruz. Ve dört mahkeme, inceden inceye tetkikten sonra, o cihette bize beraat vermişler.”

“Evet, biz bir cemaatiz. Hedefimiz ve programımız evvelâ kendimizi, sonra milletimizi idam-ı ebedîden ve daimî berzahî haps-i münferidden kurtarmak ve vatandaşlarımızı anarşilikten ve serserilikten muhafaza etmek ve iki hayatımızı imhaya vesile olan zındıkaya karşı Risale-i Nur'un çelik gibi hakikatleriyle kendimizi muhafazadır.”

Diğer yandan, Bediüzzaman Hazretlerinin tarif ettiği cemaat faaliyetinde, varlık sebebi zaten ortak menfaatlerin gözetilip kollanması olan ve hatta amaçlarına ulaşmak için gerektiğinde “sivil itaatsizlik” gibi dozu azaltılmış da olsa şeklen menfi hareketlere bile müsaade edilen günümüz sivil toplum anlayışından daha ileri gidilmekte, bu kavrama, ondan çok daha sivil, çok daha şeffaf ve müspet bir anlam yüklenmektedir. Burada Risale-i Nur hareketinin hiçbir sivilliliğin sağlayamayacağı bir şeffaflıkla tam bir Kur'anî metotla bu konuda da müceddidiyetini gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tıpkı Asr-ı Saadet'te ve devamında topuz karşısında nuru tercih eden ve nuranî bir saltanatı temsil eden Ehl-i beyt ile topuzu yani maddi iktidarı temsil eden Emeviler arasındaki saflaşmadaki sır gibi.

Nitekim o tarihin akışı içinde adeta kaderî bir istihdamiyetle, maddi iktidar karşısında, onları “muvazeneye getirmek” üzere Ehl-i beytin mübarek cemiyet-i nuranisiyle mühim bir hizmet icra ettirilmiştir. İşte o mübarek neslin bu manevi istihdamiyet misyonu bugün için Risale-i Nur'un şahsı manevinin sözünü ettiğimiz bu müspet hareket odaklı ve iktidarlari muvazeneye getirici hizmetleriyle ifa edilmektedir.

Bunu teyit etmek üzere, Bediüzzaman'ın talebelerine söylediği “kardeşlerim elimizde nur var topuz yok” hükmüne karşılık, akla gelebilecek olan, “Ey Üstadım bir elimizde nur diğer elimizde topuz olsa olmaz mı?” sorusuna Bediüzzaman'ın verdiği cevapta ise aynı hassasiyet ve kudsiyet gözlemlenmektedir: “Yüz elimiz de olsa ancak nura kafi gelir!” Böylece çoğunluğu ehl-i tahkik olmayan avamın “bizi elindeki nur ile kendine çekip, öbür elindeki topuzla başımızı mı ezecek” korkusuyla dinden de diyanetten de soğuyacağı uyarısında bulunmuştur.

O halde denilebilir ki, dinî cemaatler için ve sivil toplumun bütün örgüt ve organizasyonları için geçerli olmak üzere; misyon, vizyon gibi kavramlar yanında, müspet hareket temelinde metodolojinin de önemi artmıştır. Amaç kadar yöntemin de meşru olması gerektiği prensibinin hem uhrevî alandaki hizmetlerde ve hem de dünyevî alandaki faaliyetlerde geçerli olduğu her türlü tereddütten uzak olarak kabullenilmesi gereken bir husus haline gelmiştir.